

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 3 lipca 2026 r.

Poz. 3262

UCHWAŁA NR XXIV/130/26 RADY MIEJSKIEJ W OSTROWIE LUBELSKIM

z dnia 25 czerwca 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ostrów Lubelski na lata 2026 - 2029

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2026 r. poz. 662, ze zm.), art. 87 ust. 1, ust. 3 oraz ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, ze zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Rada Miejska w Ostrowie Lubelskim uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Ostrów Lubelski na lata 2026 - 2029, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Ostrowa Lubelskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

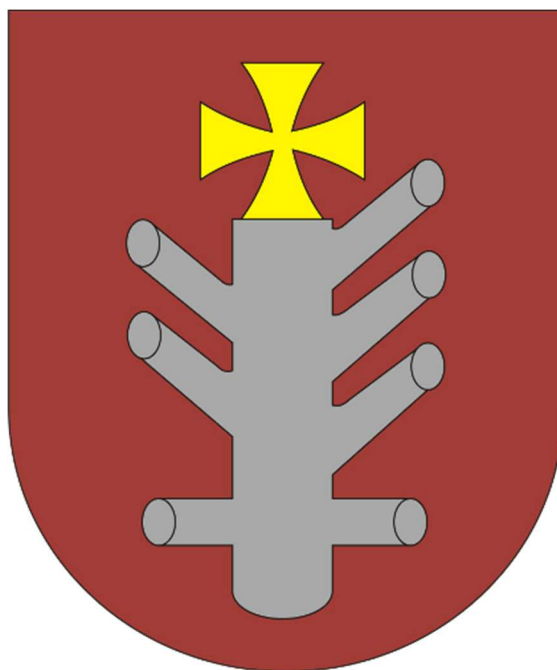
Przewodniczący Rady
Miejskiej

Łukasz Kowalski

**Załącznik do Uchwały nr XXIV/130/26
Rady Miejskiej w Ostrowie Lubelski
z dnia 25 czerwca 2026 roku**

GMINA OSTRÓW LUBELSKI

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Ostrów Lubelski na lata 2026 – 2029

Tekst:
Jacek Studziński

SPIS TREŚCI

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 - 4.2. Ustalenia dla Gminy Ostrów Lubelski zawarte w dokumentach strategicznych, planistycznych (wojewódzkich i lokalnych) dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.1. Zarys historii Ostrowa Lubelskiego i okolicznych miejscowości
 - 5.2. Zabytki nieruchome
 - 5.3. Zabytki ruchome
 - 5.4. Zabytki archeologiczne
 - 5.5. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo niematerialne
 - 5.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.8. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.9. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1 Priorytety programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.3. Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
11. Realizacja i finansowanie przez gminy zadań z zakresu ochrony zabytków

1. WSTĘP

Niniejsze opracowanie jest kolejną propozycją mającą na celu objęcie opieką zabytki znajdujące się na obszarze administracyjnym miasta i gminy Ostrów Lubelski, stanowiące niezwykle istotny element dziedzictwa kulturowego. W dotychczasowej praktyce *Program Opieki nad Zabytkami* stanowił planowe rozwinięcie założeń przyjętych w dokumencie *Strategia Rozwoju Gminy Ostrów Lubelski na lata 2015-2025* (dokumencie zaktualizowanym w roku 2016) oraz zamierzeń właścicieli obiektów zabytkowych, których działalność, między innymi edukacyjna bądź informacyjna, była powiązana z ochroną dziedzictwa kulturowego. Powiązane jest to z ustawowymi zapisami opieki nad zabytkami, realizowanymi przez Państwo, między innymi za pośrednictwem organów samorządowych, stąd też władzom gmin została przypisana ważna rola w ochronie dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Konsekwencją tychże zapisów jest konieczność opracowania kompleksowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy, która będzie realizowana w czteroletnich cyklach.

W swych założeniach *Gminny Program Opieki nad Zabytkami* winien wskazywać kierunki działań podejmowanych przez Gminę, mające na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego. Głównym celem programu jest zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków i określenie zadań, jakie winny być realizowane w latach **2026-2029**, przy uwzględnieniu planów i możliwości organizacyjno-finansowych właścicieli zabytków. Program określa stan pożądaný, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami na terenie gminy Ostrów Lubelski: wskazuje potrzebne do wykonania zadania i podpowiada sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń ochronnych, organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w ustawach i opracowaniach wyższego szczebla, celem programu jest także dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Ostrów Lubelski, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Niezwykle ważne jest także, aby poprawa ta dokonywała się przy aktywnym współdzialele mieszkańców, w różnych formach ich życiowej aktywności, zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz samorządowych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie opieki oraz jej stymulowanie, tworzenie i wspieranie inicjatyw z tym związanych.

Jak wcześniej wspomniano Program przygotowany na lata **2026-2029** blisko powiązany

jest ze Strategią Rozwoju, której cele winny być realizowane zgodnie z przyjętymi założeniami. Powyższa kwestia dotyczy także pozostałych właścicieli zabytków, którzy zdecydowali się na współpracę z władzami gminy lub samodzielnie podjęli się opieki nad zabytkami. Niezwykle istotny jest fakt, by dzięki realizacji powyższych założeń poprawie uległ stan cennych zabytków wpisanych do rejestru, gminnej ewidencji zabytków bądź rozpoczęto tym w okresie prace konserwatorskie przy obiektach, których stan systematycznie pogarszał się.

Należy także podkreślić, że wskazane w Programie zadania do realizacji i proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom ochrony zabytków w Polsce. Program opieki nad zabytkami już z samej swej nazwy i definicji określonej w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną w kwestii ochrony zabytków w Polsce jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dn. 23 lipca 2003 r. (Dz. U. poz. 1292, z 2024 r., z późn. zmianami), która wprowadziła i sprecyzowała pojęcia - ochrony i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z w/w ustawą - ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W ustawie zostały zdefiniowane obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków burmistrza należą w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22);
- sporządzanie (na okres 4 lat) Programu Opieki nad Zabytkami (art. 87); uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 18 i 19), który to program służy celom określonym w Ustawie (wymienionym w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania). Następnie program przyjmuje Rada Miasta, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie miejskiej.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zakresu działania samorządu gminnego należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze lokalnym w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów (art. 2 i 6). W szczególności zadania własne obejmują sprawy min.: ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska, kultury, zieleni komunalnej i zadrzewienia, cmentarzy komunalnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW i OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

W trakcie sporządzaniu niniejszego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla gminy Ostrów Lubelski wykorzystano m.in.:

akty prawne:

- Ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292),

- Ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2024 poz. 1130)
- Ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r., poz. 774, ze zm.),
- Ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478),
- Ustawę z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2337)
- Ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2024 r., poz. 1491),
- Ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r., poz. 54),
- Ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r., poz. 1145),
- Ustawę z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385),
- Ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. poz. 725),
- Ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r., poz. 87)
- Ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465)
- Ustawę z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).
- Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dn. 20 listopada 2020 w sprawie ujednolicenia prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 poz. 56)

W wyżej wspomnianym dokumencie m.in. wprowadzono nowy wzór karty adresowej Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ) oraz szczegółowo została omówiona forma jej sporządzania oraz tryb włączania i wyłączania z GEZ. Zmiany przedstawiono w § 14, 15, 17 i 18

akty prawa miejscowego i dokumenty strategiczne Gminy Ostrów Lubelski:

- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XX/111/96 z dnia 11 października 1996 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXXVII/193/98 z dnia 18 czerwca 1998 r.

- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXVII/194/98 z dnia 18 czerwca 1998 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XIII/74/99 z dnia 21 grudnia 2000 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXII/122/2000 z dnia 21 grudnia 2001 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXXII/151/05 z dnia 10 listopada 2005 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXXIII/152/05 z dnia 10 listopada 2005 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XIV/84/07 z dnia 7 grudnia 2007 r. (jezioro Miejskie)
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XIV/85/07 z dnia 7 grudnia 2007 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XIV/86/07 z dnia 7 grudnia 2007 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XXXVIII/199/10 z dnia 19 marca 2010 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XII/87/11 z dnia 25 listopada 2011 r. (wsie Bójki, Kolechowice, Kaznów)
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XXII/138/12 z dnia 7 grudnia 2012 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XXIV//145/13 z dnia 18 stycznia 2013 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXV/148/2013 z dnia 15 marca 2013 r. (rejon ul. Mickiewicza i Lubartowska nie odnosi się do zabytków)
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XXXIV/214/14 z dnia 7 lutego 2014 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XVIII/107/16 z dnia 31 maja 2016 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej nr XXVII/150/2017 z dnia 4 lutego 2017 r. (obszary wolne od zabudowy – nacisk na archeologię)

- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XXVIII/165/17 z dnia 30 marca 2017 r.
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski – uchwała Rady Miejskiej XXXVII/213/18 z dnia 15 lutego 2018 r.
- Strategia Rozwoju Gminy Ostrów Lubelski na lata 2015-2025 - uchwała Rady Miejskiej nr XIII/87/2015 z dnia 29 grudnia 2015 r.

dokumenty programowe wojewódzkie:

- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, przyjęty uchwałą nr XI/162/15 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., opracowany przez Zarząd Województwa Lubelskiego, z perspektywą do roku 2030.
- Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie lubelskim na lata 2023-2026, uchwała nr DXVIII/9149/23 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 14 listopada 2023 r.
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XXIV/406/21 z dnia 29 marca 2021 r.
- Program Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej na lata 2021-2027
- Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast - województwo lubelskie Uchwała Nr XXIX/412/04 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 28 grudnia 2004 r.

krajowe dokumenty programowe z zakresu dóbr kultury:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami (przyjęty przez Radę Ministrów, uchwała nr 242 z dn. 8 grudnia 2023 r.), opracowany przez Departament Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2020.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

We wspomnianej Ustawie z 23 lipca 2003 r. szczególnie mocno zaakcentowano zasadę, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie zagadnień ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Rozpatrywanie kwestii uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i dążenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W obecnie obowiązującym *Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026*, położono nacisk na nowe dziedziny wynikające ze zmian zachodzących w otaczającym nas środowisku (dynamiczny rozwój cyfryzacji, zmiany w przepisach prawa, pandemia i inne tego typu zjawiska). Wymieniano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych, będących efektem ciągłego rozwoju Polski. Wskazano na konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie do praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

4.2. Ustalenia dla Gminy Ostrów Lubelski zawarte w dokumentach strategicznych, planistycznych (wojewódzkich i lokalnych) dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.**I. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego.**

W *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa* podkreślono konieczność połączenia kierunków polityki przestrzennej z działaniami na rzecz rozwoju kultury i ochrony walorów przyrodniczo - krajobrazowych regionu. W związku z powyższym wskazano Ostrów Lubelski (s. 57) jako miasto posiadające skoncentrowane funkcje podstawowe, mające podążać w kierunku rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych. W rozdziale dotyczącym warunków realizacji regionalnej polityki rozwoju wyszczególniono ochronę zlewni górnej rzeki Tyśmienicy, w okolicach Ostrowa (s. 63) jako jeden z tzw. krajobrazów priorytetowych, które należy chronić przy wszelkiego rodzaju inwestycjach. W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego wymieniono Ostrów Lubelski (s. 78) jako miasto z pasma pogranicza kulturowego, w którym znajdują się obiekty sakralne trzech religii. Ponadto wskazano eksponowanie sanktuarium w Ostrowie Lubelskim (s. 80) w ramach tożsamości kulturowej. Jednym z postulatów *Planu* jest włączenie

Ostrowa Lubelskiego do transeuropejskiego szlaku kulturowego *Via Jagiellonica* (s. 95), z uwagi na potencjał kulturowy i turystyczny.

II. Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030

W Strategii RWL nie wymieniono żadnej z miejscowości wchodzących w skład Gminy, wskazano natomiast ogólnie priorytety rozwoju województwa w zakresie ochrony i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego. Ponadto w częściach poświęconych turystyce oraz ochronie dziedzictwa kulturowego strategia podkreśla potrzebę:

1. ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych,
2. umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
3. wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu jako elementu wzbogacania rynku pracy (promocja zewnętrzna),
4. stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków.

III. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Woj. Lubelskim na lata 2023-2026

Powyższy dokument ma charakter uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania dotyczących województwa lubelskiego i w niewielkim stopniu odnosi się do problemów Gminy związanych z zabytkami. W treści opracowania szeroko omówiono elementy współtworzące dziedzictwo kulturowe regionu, krajobraz kulturowy i dziedzictwo niematerialne. Wyszczególniano zabytki znajdujące się w posiadaniu województwa lubelskiego oraz nakłady na remonty przeprowadzone w latach 2019-2023. Ponadto wskazano cele i kierunki działań Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.

IV. Strategia Rozwoju Miasta Ostrów Lubelski na lata 2015-2025

W wyżej wspomnianym dokumencie, w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego wymieniono na stronach 20-22 najciekawsze obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie Gminy.

Z przeprowadzonej analizy SWOT wynika, że jedną z mocnych stron Gminy jest nasycenie obiektami zabytkowymi o wysokiej klasie oraz korzystne położenie turystyczne (s. 96). Natomiast wśród słabych stron w tym zakresie wymieniano brak odpowiednich połączeń komunikacyjnych oraz ich słabą jakość. Jednocześnie wskazano rozwój turystyki pieszej i rowerowej jako szansę na przyspieszenie rozwoju Gminy, wiążąc powyższe działania z

walorami krajobrazowymi, pomijając istnienie cennych obiektów zabytkowych.

W rozdziale **6.5 Plan Operacyjny** wskazano cel (**I. 4**) rozwój turystyki (s. 105) m.in. poprzez rozbudowę bazy, zwiększoną promocję oferty, w oparciu tereny rekreacyjne i rozbudowę sektora.

V. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Lubelski

Powyższy dokument uchwalony w 2005 r., obejmujący niemal w całości obszar Miasta i Gminy, wyczerpująco traktuje kwestie związane z zabytkami. Wyszczególnione w nim obiekty, znalazły się w Gminnej Ewidencji (poza chałupą w Rudce Kijańskiej – skreśloną z rejestru zabytków, drewnianymi domami już nieistniejącymi bądź przekształconymi do utraty walorów zabytkowych oraz cmentarzem wojennym z 1915 r. przeniesionym do Ostrowa Lubelskiego z Kolechowic i zlikwidowanym w 1994 r.) otrzymały właściwą formę ochrony. Wokół nich wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej, dominant architektonicznych i krajobrazowych, określono warunki zabudowy i zagospodarowania. Późniejsze zmiany w mpzp w niewielkim stopniu dotyczyły obiektów zabytkowych, wobec powyższego odnotowano tylko część z nich, fragmentarycznie poruszających tematy konserwatorskie.

5. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.1 Zarys historii obszaru Ostrowa Lubelskiego i okolicznych miejscowości.

Ostrów Lubelski – Najstarszy zapis źródłowy dotyczący Ostrowa pochodzi z 1442 r. i dotyczy erekcji parafii i kościoła pw. św. Hieronima. Dokument wydał biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki, natomiast fundatorem był szlachcic Teodoryk z Ostrowa. Z powyższego faktu wynika, że wieś znacznie przed tą datą już istniała i musiała stosunkowo dobrze zaludniona. Pierwotnie była w posiadaniu Ostrowskich, a następnie Kolechowskich. Nieco ponad sto lat później miało miejsce istotne wydarzenie, które znacząco wpłynęło na losy miasta - Jan Tęczyński dokonał zamiany z królem Zygmuntem Augustem części swoich dóbr (w skład których wchodził Ostrów) na dobra królewskie. Wykorzystując strategiczne położenie nowych terenów na skrzyżowanie traktów litewskiego i ruskiego, Zygmunt August zainicjował w 1548 r. proces lokacji nowego miasta, na prawie niemieckim, obejmującą części gruntów trzech wsi - Ostrowa, Żabiańca i Woli Kolechowskiej. Podstawą ekonomiczną funkcjonowania miasta były cotygodniowe targi i jarmarki (trzy razy w roku), których znaczną ilość zyskali mieszkańcy ostrowieccy już w 2 poł. XVI w. dzięki protekcji królewskiej. Dzięki temu Ostrów dynamicznie rozwijał do połowy XVI w., działało w nim wielu rzemieślników i kupców. Przejawem

znaczenia miasta było funkcjonowanie w nim licznych budowli sakralnych związanych z trzema religiami. Poza wspomnianym kościołem pw. św. Hieronima, w 1628 r. wzniesiono na tzw. tylnym rynku (obecnie parku) tj. pomiędzy dzisiejszymi ulicami - Lubelską i Partyzantów drewniany kościół szpitalny pw. św. Łazarza z fundacji prepozyta szpitalnego, proboszcza ostrowskiego Krzysztofa Krzymuskiego. Dzięki kolejnej fundacji (mieszczanina Śliwińskiego), na środku rynku wybudowano szpital dla ubogich. Kolejna fundacja, z inicjatywy Wojciecha Krzymuskiego, miała miejsce ok. 1660 r. w jej wyniku wybudowano kościół pw. św. Krzyża i Przemienienia Pańskiego. Pozbawiony właściwej opieki i funduszy kościół, stopniowo niszczał, do 1790 r., gdy został rozebrano. Obecnie jedyną pozostałością po świątyni jest murowana kapliczka z 1684 r.

Z prawosławiem była związana cerkiew pw. Trójcy Przenajświętszej, usytuowana nieopodal rynku, przy ul. Batorego, istniejąca od XVI w. do 1637 r. Następnie przeszła w posiadanie unitów - do 1867 r. Po ponownym powrocie do kościoła prawosławnego wybudowano w l. 1888-1890 nową murowaną świątynię wg projektu W. Syczugowa. Uszkodzona w 1915 r. rozebrana 1928 r., jej pozostałością jest nieczynny cmentarz. W tym miejscu obecnie znajduje się szkoła.

Żydzi pojawili się w Ostrowie już w 2 poł. XVI w., co pośrednio potwierdza dokument pochodzący z 1643 r. pozwalający społeczności żydowskiej na zburzenie starej synagogi i wzniesienie nowej. Zapewne w 1660 r. nowa synagoga spłonęła w trakcie najazdu tatarskiego, gdyż w 1678 r. uzyskali pozwolenie na budowę kolejnej świątyni. Ich dzieje były powiązane z historią miasta, gdyż wraz z rozwojem gospodarczym ich liczebność wzrastała, natomiast w czasach regresu malała. Podczas II wojny światowej hitlerowcy wymordowali niemal całą ludność żydowskiej, nieliczni pozostali wyemigrowali.

Po przeniesieniu stolicy do Warszawy, stary trakt litewski prowadzący przez Lublin–Ostrów–Parczew znacznie podupadł, co niewątpliwie przyczyniło się do utraty dawnego znaczenia Ostrowa. Pogłębiły to działania wojenne z tego okresu m.in. spalenie miasta w 1657 r. przez wojsko polskie dowodzone przez rtm. Maszkowskiego. Miasto bardzo powoli podnosiło się z upadku m.in. dzięki nowym przywilejom królewskim i inicjatywom mieszczan. Pomimo tego, pod k. XVII w. liczyło zaledwie 1/3 stanu mieszkańców z okresu szczytowego rozwoju.

W 1864 r. miasto straciło prawa miejskie, stając się gminą osadzką, co jedynie pogłębiło stagnację. W czasie I wojny światowej zabudowa Ostrowa została niemal całkowicie zniszczona. W mieście liczącym w 1914 r. 8 000 mieszkańców, dwa lata później było już tylko 2 500 mieszkańców. Prawa miejskie mieszkańcy Ostrowa odzyskali w lipcu 1919 r. W okresie międzywojennym miasto szybko odbudowywało się ze zniszczeń, w wyniku czego nastąpił

znaczny wzrost liczby mieszkańców i domów, czemu nie przeszkodził wielki pożar w 1928 r.

Kolechowice – najstarsza miejscowość na terenie Gminy, pierwszy raz została odnotowana w dokumencie z 1317 r., w którym król Władysław Łokietek nadał braciom Ostaszowi i Dzierżkowi z Bejsc kanonikowi krakowskiemu przywilej stosowania prawa niemieckiego w ich włościach (m.in. Kolechowicach, a dokładniej w połowie wsi, gdyż druga część była królewsczyzną). W lustracji z 1661 r. wymieniony jest ówczesny właściciel - Eustachy Czerniewicz. Ponadto odnotowano fakt istnienia dworu i zabudowań gospodarczych, mocno w tym czasie zrujnowanych. Znaczną część mieszkańców Kolechowic stanowili prawosławni Rusini, dla których wzniesiono drewnianą cerkiew, odnotowaną w 1531 r. pw. św. Kosmy i Damiana. W 1668 r. podczas najazdu tatarskiego została doszczętnie zniszczona, nową także drewnianą świątynię wzniesiono w 1696 r. Kolejną, murowaną, wzniesiono w 1882 r. według projektu architekta gubernialnego Tomasza Orłowskiego. Jej poświęcenia dokonał dziekan włodawski Teodor Lachowski. Natomiast z materiału rozbiórkowego starej świątyni wybudowano dzwonnice. Cerkiew rozebrano w lipcu 1938 r. w ramach akcji „Wisła”. Od 1946 r. parafia przestała istnieć, natomiast w 1985 r., powstała filia parafii prawosławnej w Lublinie, a nabożeństwa odbywają się w cerkwi znajdującej się na cmentarzu, odnowionej w 1987 r.

Na początku XIX w. w Kolechowicach funkcjonował dobrze prosperujący ośrodek folwarczny liczący 25 budynków z rozległymi dobrami ziemskimi. Po powstaniu listopadowym dobra zostały skonfiskowane na rzecz skarbu Królestwa Polskiego. W 1832 r. krótkotrwałym właścicielem majątku stał się Bonifacy Łuczycki, który już w następnym roku sprzedał go Józefie Dobrowolskiej. Kolejni właściciele (Julianna Caboga i Józef Niecielski) niewiele wnoszą w rozwój dóbr, a wręcz do ich upadku, co zmusiło Niecielskich do sprzedaży w 1882 r. większości gruntów, z pozostawieniem jedynie folwarku z łąkami i ogrodem, założonym zapewne dekadę wcześniej. Pozostałe grunty rozparcelowano.

Kaznów – wieś wzmiankowana w dokumencie z 1441 r., w którym odnotowano sprzedaż jej części przez Adama Kaznowskiego. Kaznowskich wymieniono także w źródłach w następnym roku, gdy przeznaczyli dziesięcinę na rzecz nowoutworzonej parafii w Ostrowie. W tym okresie była typową rozdrobnioną wsią zagrodową, zamieszkałą przez ubogą szlachtę uprawiającą ziemię własnymi rękoma. Do początku XVII w. w Kaznowie dominowali Kaznowscy, dopiero z czasem pojawiła się szlachta o innych nazwiskach. W Kaznowie funkcjonował folwark, z którym związany był dwór odnotowany w 1616 r., zapewne znacznie okazalszy od domostw pozostałych mieszkańców. Dwór zlokalizowany we wschodniej części wsi, poza zabudową, istniał jeszcze w 2 ćw. XIX w., po czym stopniowo podupadał i został rozebrany, obecnie jego lokalizacja jest czytelna jedynie na historycznej kartografii.

Odległą genezę historyczną mają jeszcze dwie miejscowości – **Bójki i Jamy**. W Jamach, podobnie jak i innej miejscowości **Rudzie Kolechowskiej** funkcjonowały w XVI w. kopalnie rudy żelaznej. Podczas II wojny światowej w Jamach, miało miejsce wydarzenie, które odcisnęło tragicznie piętno w dziejach wsi. 8 marca 1944 r. hitlerowskie oddziały razem z „własowcami” wymordowali 152 mieszkańców, głównie kobiet i dzieci. Niemal cała zabudowa wsi została spalona. W miejscu mordu wzniesiono krzyż upamiętniający pomordowanych oraz kaplicę-mauzoleum.

Pozostałe miejscowości znajdujące się na terenie Gminy nie posiadają tak odległej w czasie genezy, dlatego też nie odegrały one szczególnej roli w kształtowaniu krajobrazu kulturowego Gminy.

5.2. Zabytki nieruchome

Urbanistyka i ruralistyka:

Wieś Ostrów, jak wcześniej wspomniano, istniała już na początku XV w. mając wówczas prawdopodobnie charakter ulicówki z obustronną zabudową. Wykształcenie się układu urbanistycznego niewątpliwie miało miejsce dopiero po lokacji miasta w 1548 r. i następowało stopniowo. W jego centrum zgodnie z prawem niemieckim znalazł się rynek oparty na dawnych ulicach - Lubelskiej i Świętoduskiej, odzwierciedlających przebieg strategicznych traktów – litewskiego (Lublin–Ostrów–Parczew) i ruskiego (Lubartów–Włodawa), rozwidlającego się w północno-wschodniej części miasta. Wokół płyty rynku wytyczono regularne bloki oparte na module nawiązującym do szerokości boku, zakończone ulicami zatylnymi. Drugi rynek znajdował się w zachodniej części miasta, w pobliżu nieistniejącego kościoła pw. Św. Krzyża i Przemienienia Pańskiego (ul. Lubartowska). W dalszym toku dziejów miasto rozwijało się wzdłuż osi północ-południe, co zapewne było związane było ze zniszczenia wojennymi 2 połowy XVII w. Kolejne wojny i klęski żywiołowe typu pożary miały istotny wpływ na układ przestrzenny miasta, szczególnie należy tu podkreślić straty poniesione w sierpniu 1915 r., gdy 500 budynków (spośród 700 istniejących) zostało zniszczonych. Konsekwencją tych wydarzeń było gruntowne przekształcenie pierwotnego kształt układu urbanistycznego.

Architektura sakralna:

Ostrów - kościół parafialny. Pierwszy drewniany kościół pw. św. Hieronima, pochodził z 1442 r., kolejny powstał w 1650 r. W tym samym miejscu przed 1739 r. wzniesiono nową murowaną świątynię z fundacji Mikołaja Krzynieckiego, skarbnika trembowelskiego. Autorem projektu był architekt Paweł Antoni Fontana, twórcą bardzo efektownej, późnobarokowej grupy podłużno-centralnych kościołów Lubelszczyzny. Przedwczesna śmierć fundatora uniemożliwiła pełne zakończenie budowy, która przeciągnęła się do 1762 r. Jeszcze później, gdyż na początku lat 80 XVIII w. powstało wyposażenie świątyni (trzy ołtarze). Uzupełnieniem zespołu jest dzwonnica-brama wybudowana również według projektu Fontany, do której w 2 poł. XIX w. dostawiono dwie drewniane dobudówki mieszczące składzik i kostnicę, wymienione w l. 30. XX w. na murowane. Całość, wraz z cmentarzem przykościelnym, otoczono murem, budowanym od l. 60. XVIII w. do l. 80 tego stulecia, w który włączono 2 poł. XIX w. cztery kapliczki. Po roku 1921 południowy i wschodni odcinek ogrodzenia uzupełniono nowym murem z furtką naśladującą barokowe formy furtki północnej. W skład zespołu kościoła parafialnego wchodzi także murowana plebania (ob. dom parafialny), wybudowana ok. 1905 r., z gankiem od północy dobudowanym w 1987 r.

Architektura rezydencjonalna:

Kolechowice – dwór na terenie wsi istniał już w poł. XVI w., jednak jak się wydaje nigdy nie miał charakteru reprezentacyjnej siedziby właścicieli, gdyż wielokrotnie w archiwalnych przekazach odnotowywano jego zły stan zachowania. Prawdopodobnie bliżej mu było do statusu rządcówki, z racji funkcjonowania w Kolechowicach folwarku. Drewniany dwór, otoczony ogrodem stopniowo pogrążał się w ruinie, co odnotowano kolejny raz w 2 poł. XIX w. Ostatecznie został rozebrany na przełomie lat 20/30 XX w. Jedynym śladem jego istnienia jest historyczna kartografia i relikty ogrodu.

Budynki użyteczności publicznej:

Na terenie Gminy zachowały się dwa budynki użyteczności publicznej z okresu międzywojennego - szkoła w Ostrowie Lubelskim i budynek Urzędu Miejskiego (zniekształcony nadbudową po II wojnie światowej), jednak nie są one objęte ochroną w formie wpisu do GEZ.

Budynki przemysłowe:

Według lustracji z 1565 r. w Ostrowie działały cztery młyny, z których dwa znajdowały się na gruntach królewskich, zaś pozostałe na terenach należących do okolicznej szlachty. Jednak kilka lat później był już tylko jeden. W okresie międzywojennym w Ostrowie działały cztery młyny i wiatraki, z których ostatni, przy ul. Lubartowskiej został rozebrany na początku XXI w.

Domy mieszkalne:

Na terenie Ostrowa znajduje się szereg drewnianych, zabytkowych domów mieszkalnych skupionych przede wszystkim przy ul. Batalionów Chłopskich, Czerwonego Krzyża, Partyzantów i Mickiewicza. Pośród nich, ochroną konserwatorską zostały objęte domy przy Partyzantów 19, 21, 29 i 48 oraz Jana Pawła II 35, wzniesione w okresie międzywojennym.

Dom przy ul. Partyzantów 48

Trzy pierwsze zostały gruntownie przebudowane, niemal do całkowitego zatarcia walorów zabytkowych. Natomiast dom przy ul. Partyzantów 48 reprezentuje charakterystyczną dla małych miast parterową zabudowę kalenicową, ze skromnym detałem wokół okien. Natomiast drugi - piętrowy, założony na rzucie o literę L, pierwotnie pokrytym bogatym, rzeźbionym detałem.

Cmentarze i miejsca pamięci:

Cmentarz parafialny w Ostrowie, założony w 1 poł. XIX w., usytuowany jest w zachodniej części miasta przy ul. Lubartowskiej. Otoczony murowanym z cegły ogrodzeniem, powstałym po II wojnie światowej. Na jego terenie zachowały się nieliczne nagrobki pochodzące z 2 poł. XIX w., z piaskowca i żeliwa o zróżnicowanej formie (obeliski, krzyże, płyty) oraz kaplica cmentarna wybudowana w 2 ćw. XX w. W części środkowej znajduje się wydzielona kwatera partyzantów Gwardii Ludowej i Armii Ludowej poległych w latach 1943-45. Należy także odnotować zbiorowy grób mieszkańców Jam pomordowanych w 1944 r.

Cmentarz żydowski – osiedlenie się w Ostrowie społeczności żydowskiej i wzniesienie synagogi w 1 poł. XVII w. wiązało się z założeniem kirkutu. Pierwsza lokalizacja cmentarza nie jest znana, natomiast kolejny, zachowany do dziś, był usytuowany w północnej części miasta, poza zabudową, przy ob. ul. Batalionów Chłopskich. Kirkut został zniszczony w czasie II wojny światowej, a macewy użyto do budowy dróg i chodników w mieście. W 2016 r. część z nich wróciła na miejsce.

Cmentarz unicki – założony w 2 poł. XVII w. w związku z powstaniem parafii, która po 1875 r. została włączona do prawosławia. Obecnie jedynym śladem po cmentarzu jest współczesny drewniany krzyż, znajdujący się na terenie zespołu szkół przy ul. Unickiej.

Na terenie żwirowiska znajdującego się w Ostrowie, do 1994 r. znajdował się cmentarz żołnierzy austriackich poległych w lipcu 1915 r. w trakcie działań wojennych. W związku z rozbudową kopalni szczątki żołnierzy zostały ekshumowane i złożone w zbiorowym grobie na cmentarzu parafialnym. W trakcie ponownych badań archeologicznych przeprowadzonych w 2007 r. wydobyto kolejne szczątki ludzkie, które także złożono we wspomnianym grobie.

W południowej części Kolechowic, poza zabudowaniami, w odległości ok 150 m od drogi prowadzącej do Łęcznej, znajduje się cmentarz prawosławny, ukryty pośród wysokiej zieleni. Pierwotnie cmentarz był związany z parafią unicką istniejącą od XVI w., następnie prawosławną – po 1875 r. Na jego terenie zachowały się liczne nagrobki zarówno w formie kamiennych obelisków, żeliwnych i drewnianych krzyży oraz murowana eklektyczna cerkiew pw. Św. Antoniego i Św. Zofii, wybudowana w 1902 r. W 1985 r. cerkiew odnowiono i zmieniono wezwanie na Św. Kosmy i Św. Damiana.

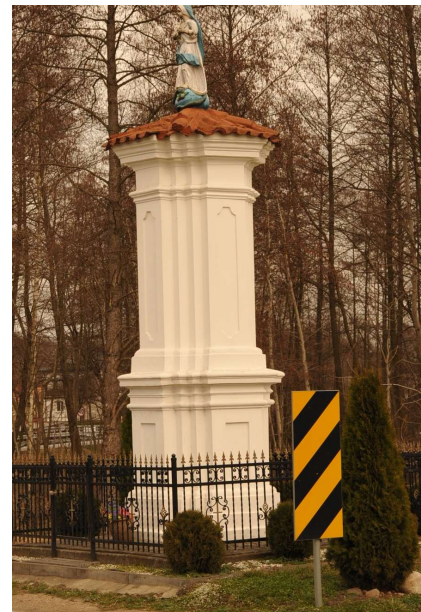
W Rozkopaczewie znajdują się dwa cmentarze parafialne - rzymskokatolicki oraz polsko-katolicki. Pierwszy z nich założony w 1933 r. jest usytuowany w północnej części wsi, poza zabudowaniami, po wschodniej stronie drogi prowadzącej do Zezulina. Na cmentarzu nie zachowały się interesujące, zabytkowe nagrobki. Drugi cmentarz, położony na południe od Rozkopaczewa, także poza zabudową, powstał w l. 30 XX w. Na jego terenie odnotować należy kamienny krzyż z 1933 r. na nagrobku Anny Czubackiej oraz murowaną kaplicę wybudowaną w 2003 r.

W środkowej części Kaznowa, nieopodal młyna, przy drodze Serniki-Ostrów, pośród zabudowy, znajduje się kopiec, na szczycie którego umieszczony jest kamienny krzyż upamiętniający żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej, ufundowany przez Józefa Gajowiaka. Na cmentarzu pochowano także żołnierzy z II wojny światowej. Pierwotnie cmentarz był znacznie większy i ogrodzony kamiennym murkiem, który po II wojnie rozebrano.

W Jamach znajduje się metalowy krzyż osadzony na kamiennym cokole upamiętniający mieszkańców wsi pomordowanych 8 marca 1944 r. przez hitlerowców i „własowców”. Do cokołu przymocowana jest tablica z nazwiskami.

Kapliczki i figury przydrożne

Na terenie Ostrowa Lubelskiego zachowało się kilka interesujących figur i kapliczek przydrożnych, do których należy zaliczyć:

Ostrów Lub. ul. Partyzantów

Ostrów Lub. cmentarz

Ostrów Lub. ul. Łęczyńska

- Kapliczkę przydrożną znajdującą się przy ul. Partyzantów (płn. część d. rynku), wzniesioną w 1684 r. z fundacji proboszcza ostrowskiego Krzysztofa Krzymuskiego. Murowa, trójkondygnacyjna kapliczka pierwotnie była usytuowana na terenie nieistniejącego cmentarza przykościelnego zespołu szpitalnego, funkcjonującego do końca XVIII w. Jest jedną z najstarszych XVII-wiecznych kapliczek na terenie Lubelszczyzny. W jej wnętrzu zachowała się oryginalna tablica fundacyjna z łacińską inskrypcją.

- Kapliczkę przydrożną, usytuowaną przy drodze z Ostrowa do Kolechowic (ul. Łęczyńska), murowaną z cegieł, otynkowaną, dwukondygnacyjną, przedzieloną wydatnymi gzymsami, ze ścianami artykułowanymi zdwojonymi pilastrami. Na jej szczycie osadzona jest pełnoplastyczna figura przedstawiająca Najświętszą Marię Pannę Niepokalanego Poczęcia. Kapliczka należy do charakterystycznej dla tego terenu grupy późnobarokowych obiektów powstałych w 2 poł. XVIII w.

- Kapliczkę domkową, u zbiegu ulic Czerwonego Krzyża i Mickiewicza, murowaną z cegieł, nieotynkowaną, założoną na planie prostokąta, nakrytą dwuspadowym dachem,

powstała w l. 30 XX w. W szczycie umieszczona jest okrągła plakieta z odlewem głowy Chrystusa.

- Kapliczkę Matki Boskiej Leżajskiej, u zbiegu ul. Partyzantów i Batalionów Chłopskich – domkową, murowaną z cegieł, nieotynkowaną, nakrytą dwuspadowym dachem, wzniesioną w l. 90 XX w. Pierwotnie w tym miejscu znajdowała się murowana kapliczka z 2 poł. XIX w. rozebrana przez mieszkańców w latach 90- tych XX w. ze względu na zły stan zachowania.

- Kapliczkę przydrożną, przy ul. Partyzantów (dz. nr 257), wybudowaną w 1946 r. murowaną z cegieł, otynkowaną, dwukondygnacyjną, nakrytą dwuspadowym daszkiem, otwartą z trzech stron. Wewnątrz znajduje się współczesny obraz w typie Matki Boskiej Częstochowskiej.

- Kapliczkę przydrożną, ul. Batalionów Chłopskich, wzniesioną 10 maja 1928 r. z fundacji Piotra i Marianny Drozdów. Kapliczka murowana z cegieł, otynkowana, dwukondygnacyjna, nakryta dwuspadowym daszkiem, z przeszkloną wnęką od frontu. W dolnej części umieszczona jest tablica fundacyjna.

- Kapliczkę domkową przy ul. Króla Zygmunta, wzniesioną w l. 30 XX w., założoną na planie zbliżonym do kwadratu, murowaną z cegieł, nieotynkowaną, nakrytą dwuspadowym dachem, z niewielką pasyjką w szczycie.

- Kapliczkę na cmentarzu parafialnym - dwukondygnacyjną, murowaną z cegieł, otynkowaną, zwieńczoną profilowanymi gzymsami, rozszerzoną w dolnej części. Na jej szczycie osadzona jest pełnoplastyczna figura przedstawiająca Najświętszą Marię Pannę Niepokalanego Poczęcia. Kapliczka należy do charakterystycznej dla tego terenu grupy późnobarokowych obiektów powstałych w 2 poł. XVIII w.

Ponadto murowane kapliczki znajdują się w:

- Bójkach, w południowej części wsi, na skraju zabudowy znajduje się kapliczka (dz. nr 84) wybudowana w 1 poł. XX w. Wzniesiona z cegieł, otynkowana w części centralnej, nakryta dwuspadowym daszkiem ze schodkowym szczytem.

- Kaznowie, w środkowej części miejscowości, jest usytuowana kapliczka domkowa wzniesiona na przełomie XIX/XX w., murowana z cegieł, otynkowana, nakryta dwuspadowym dachem, z trójkątnym szczytem, podkreślonym niskimi obeliskami.

- Kolechowicach Folwarku znajduje się domkowa kapliczka wybudowana w 1936 r. Murowana z cegieł otynkowana, nakryta dwuspadowym dachem z sygnaturką, zamknięta trójkątnym szczytem, na osi którego widnieje data budowy.

- Rudce Kijańskiej, w centrum wsi zachowała się murowana kapliczka domkowa, wybudowana w 1925 r. z fundacji Salomei Laszczki. Założona na planie prostokąta, nakryta

dwuspadowym dachem, zwieńczona trójkątnym szczytem z datą budowy i nazwiskiem fundatorki.

- Rudce Kijańskiej, przy drodze do wsi znajduje się domkowa kapliczka przydrożna wybudowana w 1 poł. XIX w. Murowana z cegieł, otynkowana, nakryta niskim dwuspadowym dachem, poprzedzonym schodkowym szczytem.
- Rozkopaczewie, w północnej części miejscowości, na skraju zabudowy usytuowana jest domkowa kapliczka wzniesiona na przełomie XIX/XX w. Murowana z cegieł, otynkowana, nakryta dwuspadowym dachem, ze schodkowym szczytem, podciętym fryzem kostkowym.

Poza wspomnianym kapliczkami na skrzyżowaniu drogi do Kolechowic z drogą do Rudki Kijańskiej zachował się drewniany krzyż z podwójnym ramieniem tzw. „karawaka”, mający zapewne z XIX-wieczną proveniencję, bardzo rzadko występujący na tych terenach.

Parki i ogrody:

W **Kolechowicach** istniał drewniany dwór, wokół którego założono zapewne w latach 70 XIX w. ogród. Rozległy zespół, którego kompozycja i zarys czytelne są na planie z 1880 r. składał się z dwóch alej, ogrodu „włoskiego” i owocowego oraz szpalerów wyznaczających krańce. Pozbawiony właściwej opieki ogród stopniowo niszczał, jednak jego relikty w postaci alei lipowo-grabowej oraz fragmentarycznie zachowanych szpalerów drzew na obrzeżach dawnego założenia, nadal są czytelne w terenie.

5.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie miasta i gminy obecnie znajdują się w kościele pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Wawrzyńca, wśród których jako najcenniejsze należy odnotować pięć późnobarokowych ołtarzy (z nich dwa drewniane, pozostałe murowane) oraz utrzymaną w tym samym stylu ambonę.

5.4 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i są obecne praktycznie wszędzie, także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

W tym miejscu należy odnotować, iż w okolicach Ostrowa Lubelskiego nie prowadzono badań archeologicznych na większą skalę, poza badaniami Jana Gurby z 1998 r., które pozwoliły na określenie podstawowej chronologii pradziejów miasta. Ponadto warto wzmiankować poszukiwania J. Przyborowskiego z lat 1874-75, w trakcie których zebrano liczne artefakty krzemienne i fragmenty ceramiki z różnych kultur. Najważniejsze badania, prowadzone w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP - obszary: 71 – 84, 72 – 84, 73 – 84, 72 – 83), polegające na wiosennej penetracji terenu przez archeologów, po raz pierwszy przeprowadził J. Machnik w 1963 r. W ich wyniku, na obszarze historycznego układu urbanistycznego Ostrowa Lubelskiego odnotowano skromną ilość znalezisk archeologicznych. Na początku XXI w. ponownie przeprowadzono badania tego typu na terenach wokół miasta, które potwierdziły wcześniejsze rezultaty. Na obszarze 72-84 zlokalizowano tylko 20 nowych stanowisk, z których 5 dotyczyło neolitu, 3 – epoki brązu. Z pradziejami związanych było 21 punktów osadniczych, w większości pochodzących od wczesnego średniowiecza (na pñ. od Kolechowic Folwarku) do późnego średniowiecza. Pośród najciekawszych zabytków należy odnotować krzemienną siekierkę i 43 fragmenty ceramiki znalezione na stanowisku nr 2 w Ostrowie Lubelskim. Ponadto na kartach AZP odnotowano wzmiankę o pozostałościach drewnianego dworu alkierzowego (niezidentyfikowanego w terenie i odnotowanego jedynie w literaturze). Na obszarze 72-83 największą wartość miało stanowisko nr 2/20 w Kaznowie Kolonii, gdzie odkryto materiały potwierdzające okupację miejsca od mezolitu przez kultury neolityczne i brązu, po czasy wczesnego- i późnego średniowiecza. Drugim ważnym stanowiskiem było stanowisko 2/22 w Kaznowie, na którym pośród licznych zabytków znaleziono żelazny topór datowany na XI/XII w. Należy jednak podkreślić, że teren ten w literaturze przedmiotu określony został jako pustka osadnicza. Na obszarze 73-84 odkryto 66 nowych stanowisk, dzięki którym zlokalizowano 84 punkty osadnicze. Najstarsze zabytki związane są z epoką mezolitu (Kolechowice II 2/18 i Rozkopaczew 6/57) oraz neolityczną kulturą pucharów lejkowatych (Rudka Kijańska, Kolechowice i Ostrów Lubelski), wszystkie mające charakter śladów osadniczych lub małych osad. Podobnie należy określić dziewięć punktów osadniczych pochodzących z kultury mierzanowickiej, gdzie znaleziono pojedyncze zabytki krzemienne (37 sztuk). Natomiast z wczesnym średniowieczem wiąże się 12 punktów osadniczych, z których największe znajdowały się w Rudce Kijańskiej.

5.5. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo niematerialne

Zgodnie z konwencją UNESCO z 2003 r. głównymi elementami kultury niematerialnej podlegającymi ochronie są:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem

Z dotychczasowej praktyki wynika, że inicjatorem lub głównym koordynatorem działań związanych z ochroną dziedzictwa niematerialnego na terenach miejskich i wiejskich gmin są Ośrodki Kultury. Analogicznie jest także na terenie Gminy, gdzie prężnie działa Centrum Kultury, w ramach którego funkcjonują m.in. zespoły taneczne, śpiewacze „Kaznowianki”, „Ostrowianki-Polesianki” i „Rozkopaczewianki”, plastyczne, teatralne „Przecinek” i „Pętelka”. Centrum jest także organizatorem lub współorganizatorem licznych cyklicznych imprez:

- Przegląd kolęd, pastorałek i widowisk bożonarodzeniowych
- Przegląd Zespołów Tańca
- Dożynki gminne i powiatowe
- Festiwal Wsi Polskiej

Z Centrum Kultury współpracuje Orkiestra Dęta Strażacka z Ostrowa Lubelskiego, która wielokrotnie występowała na licznych przeglądach oraz ważnych imprezach okolicznościowych. Ponadto należy podkreślić istotną rolę w kultywowaniu zwyczajów ludowych przez Koła Gospodyń Wiejskich działające we wszystkich sołectwa na terenie Gminy.

5.6. Zabytki w muzeach

Na terenie Gminy Ostrów Lubelski funkcjonuje Muzeum Pożarnictwa powstałe z inicjatywy tutejszych strażaków, mieszczące się w budynku dawnej remizy. Wśród eksponatów wyróżniają się - konny wóz z pocz. XX wieku, używany przez miejscową straż pożarną, kolekcja sprzętu strażackiego z różnych okresów, hełmy strażackie, mundury i sprzęt gaśniczy. Muzeum posiada nie tylko tradycyjne eksponaty, ale także interaktywne stanowiska.

Ponadto należy odnotować kaplicę-mauzoleum w Jamach poświęconą pomordowanym w 1944 r. 152 mieszkańcom wsi. Przy kaplicy znajduje się pomnik z głazów narzutowych w kształcie ściętego ostrosłupa, do którego są przymocowane trzy tablice, jednak upamiętniająca mord, natomiast na dwóch pozostałych wyryte są nazwiska osób zamordowanych.

5.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw prezydent (burmistrz) miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu miasta. W związku z zapisami w/w ustawy w gminnej ewidencji zabytków znajdują:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (w tym nieruchome zabytki archeologiczne);
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

5.8. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela 1. Wykaz kart obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Obiekt	Adres	Nr rej. zab.	Identyfikator dz.
1	Kościół paraf. pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Wawrzyńca z wyposażeniem w zab. ruchome,	Ostrów Lubelski Ul. Króla Zygmunta 1	A/118	060810_4.0001.955
2	Dzwonnica-brama na terenie zespołu kościoła parafialnego	Ostrów Lubelski, Ul. Króla Zygmunta 1	A/118	060810_4.0001.955
3	Ogrodzenie kościoła parafialnego	Ostrów Lubelski, Ul. Króla Zygmunta 1	A/118	060810_4.0001.955
4	Cmentarz przykościelny	Ostrów Lubelski, Ul. Króla Zygmunta 1	A/118	060810_4.0001.955
5	Plebania, ob. dom parafialny	Ostrów Lubelski		060810_4.0001.902
6	Kapliczka przydrożna	Ostrów Lub. Skwer św. Krzyża ul. Partyzantów,	A/796	060810_4.0001.533
7	Kapliczka przydrożna z figurą MB Niepokalanie Poczętej	Ostrów Lub. (przy drodze do Kolechowic)		060810_4.0002.1173
8	Kapliczka	Ostrów Lub. Czerwonego Krzyża / Mickiewicza,		060810_4.0001.683
9	Kapliczka	Ostrów Lub. Batalionów Chłopskich / Partyzantów		060810_4.0001.259
10	Kapliczka	Ostrów Lub. ul. Partyzantów		060810_4.0001.257
11	Kapliczka	Ostrów Lub. ul. Batalionów Chłopskich		060810_4.0001.287
12	Kapliczka	Ostrów Lub. ul. Króla Zygmunta,		060810_4.0001.909
13	Kapliczka na cmentarzu paraf.	Ostrów Lubelski		060810_4.0002.1169
14	Kapliczka	Bójki		060810_5.0001.84
15	Kapliczka	Kaznów		060810_5.0006.441
16	Kapliczka	Kolechowice Folwark		060810_5.0004.166

17	Kapliczka	Rudka Kijańska		060810_5.0008.800/1
18	Kapliczka	Rudka Kijańska		060810_5.0008.280/1
19	Kapliczka	Rozkopaczew		
20	Krzyż z tzw. „karawaka”,	Rudka Kijańska		060810_5.0008.185/3
21	Dom mieszkalny	Ostrów Lubelski ul. Jana Pawła II 35		060810_4.0001.951
22	Dom mieszkalny (chałupa)	Ostrów Lubelski ul. Partyzantów 19		060810_4.0001.236
23	Dom mieszkalny (chałupa)	Ostrów Lubelski ul. Partyzantów 21		060810_4.0001.232
24	Dom mieszkalny (chałupa)	Ostrów Lubelski ul. Partyzantów 29		060810_4.0001.225
25	Dom mieszkalny (chałupa)	Ostrów Lubelski ul. Partyzantów 48		060810_4.0001.306
26	Cmentarz prawosławny	Kolechowice	A/982	060810_5.0003.472, 471/2
26	Kaplica na cmentarzu prawosławnym	Kolechowice	A/982	060810_5.0003.472, 471/2
27	Cmentarz żydowski (kirkut)	Ostrów Lubelski		60810_4.0001.141
28	Cmentarz parafialny	Ostrów Lubelski		060810_4.0002.1169
29	Cmentarz prawosławny	Ostrów Lubelski Teren Zespołu Szkół		060810_4.0001.1394/4
30	Cmentarz polskokatolicki	Rozkopaczew		060810_5.0009.1734
31	Cmentarz rzymskokatolicki	Rozkopaczew		060810_5.0009.665
32	Cmentarz wojenny	Kaznów-Kolonia		060810_5.0007.178
33	Dawny ogród dworski	Kolechowice Folwark		060810_5.0004.177/1, 177/2, 795, 226, 178, 179

Tabela II wykaz stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Gmina	Obszar AZP	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości
1	Bójki	Ostrów Lubelski	71 - 84	5	1
2	Bójki	Ostrów Lubelski	71 - 84	7	2
3	Bójki	Ostrów Lubelski	71 - 84	8	3
4	Jamy	Ostrów Lubelski	72 - 84	22	4
5	Jamy	Ostrów Lubelski	72 - 84	23	5
6	Jamy	Ostrów Lubelski	72 - 84	24	6
7	Jamy	Ostrów Lubelski	72 - 84	25	7
8	Jamy	Ostrów Lubelski	72 - 83	11	1
9	Jamy	Ostrów Lubelski	72 - 83	12	2
10	Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	21	1
11	Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	22	2
12	Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	23	3
13	Kolechowice -	Ostrów Lubelski	73 - 84	38	1

	Folwark				
14	Kolechowice - Folwark	Ostrów Lubelski	73 - 84	39	2
15	Kolechowice - Folwark	Ostrów Lubelski	73 - 84	40	3
16	Kolechowice - Folwark	Ostrów Lubelski	73 - 84	41	4
17	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	29	1
18	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	30	2
19	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	31	3
20	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	32	4
21	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	33	5
22	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	34	6
23	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	35	7
24	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	36	8
25	Kolechowice - Kolonia	Ostrów Lubelski	73 - 84	37	9
26	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	1	1
27	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	2	2
28	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	3	3
29	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	4	4
30	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	5	5
31	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	6	6
32	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	7	7
33	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	8	8
34	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	9	9
35	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	10	10
36	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	11	11
37	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	12	12
38	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	13	13
39	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	14	14
40	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	15	15
41	Kolechowice I	Ostrów Lubelski	73 - 84	16	16
42	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	17	1
43	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	18	2

44	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	19	3
45	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	20	4
46	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	21	5
47	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	22	6
48	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	23	7
49	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	24	8
50	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	25	9
51	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	26	10
52	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	27	11
53	Kolechowice II	Ostrów Lubelski	73 - 84	28	12
54	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	13	1
55	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	14	2
56	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	15	3
57	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	16	4
58	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	17	5
59	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	18	6
60	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	19	7
61	Kolonia Kazanów	Ostrów Lubelski	72 - 83	20	8
62	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	73 - 84	61	19
63	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	73 - 84	62	20
64	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	2	2
65	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	8	5
66	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	9	6
67	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	10	7
68	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	11	8
69	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	12	9
70	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	13	10
71	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	14	11
72	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	15	12
73	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	16	13
74	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	17	14
75	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	18	15
76	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	19	16
77	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	20	17

78	Ostrów Lubelski	Ostrów Lubelski	72 - 84	21	18
79	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	52	10
80	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	53	11
81	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	54	12
82	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	55	13
83	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	56	5
84	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	57	6
85	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	58	7
86	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	59	8
87	Rozkopaczew	Ostrów Lubelski	73 - 84	60	9
88	Rozkopaczew I	Ostrów Lubelski	74 - 84	1	1
89	Rozkopaczew I	Ostrów Lubelski	74 - 84	2	2
90	Rozkopaczew I	Ostrów Lubelski	74 - 84	4	3
91	Rozkopaczew I	Ostrów Lubelski	74 - 84	6	4
92	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	42	1
93	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	43	2
94	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	44	3
95	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	45	4
96	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	46	5
97	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	47	6
98	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	48	7
99	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	49	8
100	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	50	9
101	Rudka Kijańska	Ostrów Lubelski	73 - 84	51	10

Na terenie Gminy obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków, stanowią wyposażenie kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Wawrzyńca - nr rej. zabytków B/344. Pośród nich jako najcenniejsze należy odnotować późnobarokowe ołtarze oraz pochodzącą z tego okresu ambonę.

5.9. Zabytki o największym znaczeniu dla Gminy.

Niewątpliwie największe znaczenie pośród zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie gminy Ostrów Lubelski posiada późnobarokowy kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Wawrzyńca. Świątynia jest powiązana stylowo z tzw. grupą lubartowską,

w skład której wchodzi kościoły w Lubartowie (św. Anny), Włodawie (św. Ludwika), Chełmie (Rzeszłania Apostołów) i Lublinie (św. Eliasza), będące dziełem Pawła Antoniego Fontany, nadwornego architekta księcia Pawła Karola Sanguszki, marszałka wielkiego litewskiego. Grupa ta, z racji walorów artystycznych jest zaliczana do czołowych osiągnięć późnobarokowej architektury nie tylko na terenie Lubelszczyzny, ale także ogólnopolskiej. Powyższe podniesione zostało literaturze naukowej nie tylko o charakterze regionalnym, ale także krajowym. Wysoką wartość obiektu podkreślają niedawno zakończone gruntowne prace konserwatorskie, które dodatkowo uwypukliły bryłę świątyni i jej kolorystykę.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Urbanistyka i ruralistyka

Stan zachowania historycznego układu urbanistycznego Ostrowa Lubelskiego jest dobry. Nadal czytelny jest układ rynku, przebieg średniowiecznych traktów handlowych (obecne ulice Lubartowska, Czerwonego Krzyża, Lubelska i Partyzantów) i uliczek wyprowadzonych z naroży (południowa pierzeja) oraz rozplanowanie bloków przyrynkowych (poza częścią południową) i działek pod zabudowę. Należy jednak podkreślić, że te ostatnie elementy występują jedynie w blokach przyrynkowych, natomiast w dalszych nie przestrzegano tego zbyt rygorystycznie. Niewątpliwie wpływ na to miało niemal całkowite zniszczenia miasta w 1660 r., w wyniku którego częściowo zatarte zostały pierwotne podziały działek pod zabudowę.

Architektura sakralna

Późnobarokowy kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Wawrzyńca po gruntownych pracach rewaloryzacyjnych przeprowadzonych w ostatnich latach zachowany jest w bardzo dobrym stanie. Obecnie trwają prace rewaloryzacyjne związane z bramą-dzwonnicą i murem otaczającym cmentarz przykościelny.

Architektura rezydencjonalna

Na terenie Gminy nie zachowały żadne obiekty, kwalifikujące się do tej grupy.

Domy mieszkalne

Jak wcześniej wspomniano ochroną w postaci wpisu do gminnej ewidencji zabytków posiada pięć domów mieszkalnych, z których trzy przy ul. Partyzantów 19, 21 i 29 są

gruntownie przebudowane i odnowione po roku 2000. Wartość zabytkową posiadają jedynie dwa z nich. Pierwszy, usytuowany przy ul. Jana Pawła II – 35 obecnie jest obłożony sidingiem. Po przebudowie, związanej ze zniszczeniami spowodowanymi wichurą, na początku XXI w. wymieniono pierwotną stolarkę, zmieniono kształt dachu i przebudowano wnętrza. Również drugi dom uległ znacznym przebudowom, gdyż po 1990 r. został oszalowany, usunięto okiennice, wymieniono okna, więźbę i pokrycie dachowe, ponadto zmieniono układ wnętrza.

Budynki przemysłowe

Nie dotyczy.

Cmentarze i miejsca pamięci

Ogólny stan zachowania cmentarza rzymskokatolickiego w Ostrowie Lubelskim można określić jako dobry, gdyż zdecydowana większość nagrobków jest uporządkowana, kaplica zachowana jest w dobrym stanie, przy tym czytelny jest układ alejek. Również mur otaczający nekropolię wyremontowany w ostatnich latach nie budzi zastrzeżeń. Natomiast uwagi należy wnieść do stanu zachowania najstarszych nagrobków, szczególnie mających formę obelisków. Zniszczenia powodują m.in. młode drzewa wyrastające tuż przy nagrobkach, które podważają ich stabilność, ponadto piaskowiec „pudruje się” i zacierają napisy. Większość z nich należy do okolicznych właścicieli ziemskich, związanych z Ostrowem, którzy znacząco przyczynili się do rozwoju miasta.

Cmentarz żydowski w Ostrowie Lubelskim, przy ul. Batalionów Chłopskich położony jest na nieogrodzonej działce, porośnięty zbędną roślinnością, z kilkoma macewami, wtórnie złożonymi w środkowej części i ogrodzonymi niskim metalowym płotem. Kirkut jest oznakowany trzema tablicami informacyjnymi, z których na jednej zachował się słabo czytelny „TEREN BYŁEGO CMENTARZA ŻYDOWSKIEGO”, natomiast napisy na dwóch pozostałych są całkowicie nieczytelne.

Znajdujące się na cmentarzu prawosławnym w Kolechowicach Folwarku, nagrobki (kamienne obeliski, żeliwne i drewniane krzyże) zachowane są w zróżnicowanym stanie, co niewątpliwie wynika z materiału, z jakiego zostały wykonane. Szczególnie zniszczone są drewniane krzyże podatne na działanie warunków atmosferycznych, podobnie jak żeliwne krzyże. W lepszy stan zachowały się kamienne nagrobki, jakkolwiek większość z nich na ubytki mechaniczne. Ściany zewnętrzne cerkwi noszą ślady zwilgocenia i ubytku tynku, co szczególnie widoczne jest w partii przyziemia. Teren cmentarza jest ogrodzony, a wnętrza uporządkowane.

Oba cmentarze parafialne w Rozkopaczewie - rzymskokatolicki oraz polsko-katolicki, mają przede wszystkim wartość kulturową, natomiast ich mają znaczących wartości zabytkowych, są czytelne w krajobrazie, ogrodzone, z uporządkowanymi nagrobkami. Ich stan zachowania nie budzi zastrzeżeń.

Znajdujący się pośród zabudowy mieszkalnej Kaznowa niewielki cmentarz wojenny położony jest na wyniesieniu, otoczony płotem z metalowych przęseł. W jego centralnej części umieszczony kamienny krzyż na cokole z napisem kommemoratywnym. Krzyż zaatakowany jest przez mchy i porosty, napisy są częściowo zatarte. Zielen porastająca cmentarz jest nieuporządkowana. Całość wymaga oczyszczenia i zabezpieczenia.

Kapliczki i figury przydrożne

Pośród kapliczek znajdujących się na terenie Gminy zdecydowana większość zachowana jest w dobrym stanie. Dwie kapliczki wzniesione w XVIII-w. jedna na cmentarzu parafialnym w Ostrowie Lubelskim, druga przy drodze do Kolechowic (ul. Łęczyńska), w ostatnich latach zostały gruntownie odrestaurowane, ich stan nie budzi zastrzeżeń. Należy jednak wskazać na pewne zagrożenia dla kapliczki przy ul. Łęczyńskiej, otoczonej niskimi tujami-żywotnikami, które w niedalekiej przyszłości rozrosną się i będą utrudniać jej ekspozycję. W złym stanie zachowania jest kapliczka w usytuowana w zachodniej części Rudki Kijańskiej, mającej duże ubytki tynku, dekoracji architektonicznej w elewacji frontowej, stolarki drzwiowej i pokrycia dachowego. Wymaga pilnego remontu. W podobnej sytuacji jest drewniany krzyż typu „karawaka” znajdujący się przy zakręcie drogi prowadzącej do Rudki Kijańskiej. Krzyże w tym kształcie są już nielicznie zachowane na terenie Lubelszczyzny, dlatego należy przeprowadzić prace mające na celu zabezpieczenie i uratowanie obiektu.

Parki i ogrody

Znajdująca się na terenie zespołu dworsko-parkowego w Kolechowicach, zielen ogrodowa, będąca pozostałością po XIX – wiecznym założeniu, zachowana jest fragmentarycznie. Nadal czytelne są jednak granice parku od północnego-wschodu i północnego-zachodu w postaci szpalerów lipowych oraz aleja wewnątrz założenia.

W Ostrowie na terenie dawnego rynku funkcjonuje park miejski w centrum, którego znajduje się kapliczka słupowa z 1684 r. Zielen parkowa w formie wysokich występuje tu wzdłuż boków dawnej płyty rynkowej oraz krzewów wokół wspomnianej kapliczki.

Archeologia

W nawiązaniu do przedstawionego powyżej stanu archeologicznych badań

powierzchniowych (obszary 71 – 84, 72 – 84, 73 – 84, 72 – 83) należy podkreślić, że zdecydowana większość stanowisk pradziejowych, odkrytych na terenie miasta i gminy Ostrów Lubelski to niewielkie pojedyncze nieruchome zabytki archeologiczne. Zarejestrowano na nich śladowe ilości zabytków i mają one prawdopodobnie skromną wartość konserwatorską. Wyjątkiem są wspomniane pozostałości alkierzowego dworu w Ostrowie oraz krzemienna siekierka.

Jeśli na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne mają być prowadzone roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności istnieje obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych. Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie Gminy nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych, jednak zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2024, poz. 1292 ze zm.)

- art. 32 ust. 1 pkt 3: *Wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie, z przytoczonym wyżej przepisem art. 32 ust. 2. przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków,*

- art. 33 ust. 1: *Wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłużej niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. (Zgodnie z*

art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny przysługuje nagroda),

- art. 36 ust. 1 pkt. 12: *Prowadzenie poszukiwań z użyciem urządzeń elektronicznych zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań.*

- Zgodnie z art. 35 ust. 2 w/w ustawy *Wszelkie pozyskane w trakcie badań, poszukiwań lub przypadkowych okolicznościach zabytki archeologiczne stanowią własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.*

- Ponadto dodać należy, że nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy również wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie mogą nieść za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

Analizując szanse i zagrożenia stanu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy należy wskazać kilka elementów, które już teraz są lub w nieodległej przyszłości staną się atutami. Z pewnością do takich należy zaliczyć nasycenie cennymi zabytkami (zespół kościelny w Ostrowie Lubelskim oraz późnobarokowe kapliczki), co w uzupełnieniu z cennymi walorami krajobrazowymi może stanowić interesującą ofertę dla turystów. Istotnym walorem jest korzystne położenie w pobliżu pojezierza łączyńsko – włodawskiego, licznie odwiedzanym przez turystów. Uzupełniającym atutem może być baza noclegowa, która w ostatnich latach sukcesywnie wzrasta, a wskazana w Strategii Rozwoju Gminy turystyka, niewątpliwie będzie stanowić istotny impuls dla rozwoju miasta.

Wśród słabych stron obecnego stanu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy należy wskazać stan historycznego centrum miasta, które wymaga gruntownej rewaloryzacji. Zachowane tu liczne zabytkowe domy, zarówno objęte ochroną w formie wpisu do Gminnej Ewidencji Zabytków jak pozostające poza nią, w większości są mniej lub bardziej zniszczone. Ponadto słabą stroną jest położenie na uboczu ważnych szlaków komunikacyjnych oraz brak informacji w szerszym zakresie związanych z istnieniem w Ostrowie Lubelskim wyjątkowo cennego zabytku architektury jakim jest zespół kościelny.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Na wstępie należy podkreślić, że polityka władz Gminy Ostrów Lubelski w zakresie opieki nad zabytkami podąża w dobrym kierunku, gdyż zgodnie z dokumentami programowymi, największe nakłady są skierowane na najcenniejsze obiekty. Wymownym tego przykładem jest zestawienie obiektów zabytkowych i ich otoczenia, które zostały wyremontowane bądź dofinansowane przez władze Gminy w ostatnich latach:

- uporządkowanie miejsc wokół obiektów zabytkowych tj. parkingów przy kościele parafialnym i cmentarzu.
- rewaloryzacja XVIII – wiecznych kapliczek się przy drodze wylotowej do Kolechowic (ul. Łęczyńska) oraz na terenie cmentarza parafialnego w Ostrowie Lubelskim.

Niezwykle ważne jest także kompleksowe podejście do problemów związanych z obiektami zabytkowymi. Przed władzami samorządowymi stoi jeszcze wiele wyzwań mających na celu możliwie jak najlepsze wykorzystanie walorów zabytkowych gminy dla rozwoju turystyki i poprawy estetyki miasta.

Perspektywa budżetowa Gminy na lata 2025-2028 jest obecnie niedookreślona z uwagi na zmieniające się uwarunkowania zewnętrzne, dlatego też nie można wskazać konkretnych wartości odnoszących się do nakładów na opiekę nad zabytkami w tym okresie.

7.1. Priorytety programu opieki

A/ ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

B/ promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy

7.2. Kierunki działań programu opieki

A.1/ zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

B.1/ zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu zachowania. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne

7.3. Zadania programu opieki

A.1.1.: w ramach kontynuacji realizowanych już projektów rewitalizacji na najbliższe cztery lata przewidziano zadania:

- założenie trasy dydaktycznej po Ostrowie Lubelskim obejmującej cztery przystanki (szczegóły znajdują się w raporcie Marzeny Gałęckiej, *Straty i zniszczenia poniesione w zabytkach nieruchomych w okresie i wojny światowej na obszarze województwa lubelskiego (w jego aktualnych granicach)* Lublin 2012, (powyższe zadanie nie zostało zrealizowane w minionym czteroleciu z uwagi na epidemię COVID – 19).

1. Rynek – omówienie historii miasta
2. Kościół parafialny – omówienie dziejów parafii
3. Cmentarz parafialny – omówienie tragicznych wydarzeń w czasie I i II wojny światowej.
4. Szkoła – omówienie wielokulturowości miasta.

- oznakowanie tablicą informacyjną dotyczącą lokalizacji i historii miejsca na terenie cmentarza żydowskiego w Ostrowie Lubelskim.

- prace zabezpieczające krzyż typu „karawaka” w Rudce Kijańskiej

- umieszczenie tablicy wskazującej usytuowanie cmentarza prawosławnego w Kolechowicach

- przebudowa Parku Miejskiego” (obejmująca montaż małej architektury, wykonanie zieleni i nawierzchni, wykonanie nawierzchni placu zabaw, budowa fontanny miejskiej, wykonanie nasadzeń zgodnie z planem nasadzeń, montaż urządzeń placu zabaw, montaż ławek i koszy na śmieci, wykonanie monitoringu, ustawienie ograniczników wjazdu na ul. Partyzantów- donice z kwiatami, przyłącze wodociągowe i kanalizacji dla fontanny),

- weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków.

- monitorowanie realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie na obszarach o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków).

- wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego)

- konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)

- walka z samowolami budowlanymi (reagowanie na przebudowy, rozbudowy, wszelkie przekształcenia obiektów znajdujących się w GEZ bez uzgodnień z władzami miasta i urzędem konserwatorskim).
- ochrona panoram widokowych o wartościach kulturowych

B.1.1:

- prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów)
- rozszerzenie działań związanych z pozyskiwaniem środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.
- bieżąca kontrola stanu zachowania zabytków, zarówno zespołów, jak i pojedynczych obiektów, przez inspektorów urzędu miejskiego.
- prowadzenie działań popularyzatorskich nakierowanych na podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie lokalnego dziedzictwa kulturowego (zabytki architektury, ruchome i archeologiczne). Dostęp do tej wiedzy może wpłynąć na zmianę postaw ludności wobec dziedzictwa kulturowego i uczynić przedmiot troski. Widocznym przejawem tego zjawiska jest coraz częstsze informowanie właściwych organów o nielegalnych poszukiwaniach zabytków z wykorzystaniem detektora metali. Z powyższymi działaniami powinno wiązać się przeprowadzenie akcji mającej na celu poinformowanie właścicieli gruntów, na których znajdują się stanowiska archeologiczne. Rozbudzanie świadomości mieszkańców o wartości znalezisk archeologicznych wynika także z rozwiązań ustawowych, w których podkreślono konieczność informowania nie tylko właściwy urząd konserwatorski, ale także władz samorządowych (burmistrza) o zabytkach odkrytych w trakcie prowadzonych prac ziemnych (art. 32, pkt. 3 Ustawy o ochronie i Opiece nad Zabytkami). Należy tu podkreślić, iż w przypadku zabytków o szczególnej wartości archeologicznej znalazcy przysługuje nagroda, po dopełnieniu wszelkich formalności ustawowych.
- rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (np. cmentarzy)
- dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie
- rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji
- zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, itp.)
- opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Zadania dodatkowe

1. Aktualizacja informacji o dziedzictwie kulturowym miasta w prowadzonym przez Urząd Miejski portalu internetowym www.ostrowlubelski.pl i związane z tym stałe poszerzanie zawartości portalu internetowego o informacje na temat historii miasta i gminy, zasobów dziedzictwa kulturowego, potrzeb ochrony oraz tradycji lokalnych. Powyższe zadanie mogłoby być realizowane przy współpracy z organizacjami pozarządowymi. Działania takie wpływają na wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym, przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej miasta, poprzez podniesienie rangi informacji turystycznej, podniesienie konkurencyjności dzięki ofercie turystycznej w miejscu zamieszkania, wzbogacania istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe.
2. Realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. "małych ojczyzn" i wskazanie potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej. Przykładem jak może wyglądać realizacja takiego programu może turniej wiedzy o Ostrowie Lubelskim organizowany przez Centrum Kultury, przy wsparciu finansowym władz miasta.
3. Współudział w organizacji imprez kulturalnych, wydarzeń, uczestnictwo w programach zwłaszcza o znaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe
4. Działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych w zasobach dziedzictwa kulturowego.
5. Stała opieka nad pomnikami i miejscami pamięci. Inwentaryzacja miejsc pamięci na terenie miasta, opracowywanie projektów lub koncepcji ich zagospodarowania.
6. Współpraca gminy z organizacjami pozarządowymi, muzeami, instytucjami regionalnymi, wojewódzkimi oraz ministerialnymi w promocji dziedzictwa kulturowego gminy.
7. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy oraz upowszechnianie problematyki ochrony dóbr kultury w mediach, Internecie, prasie, wydawnictwa własne gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Władze samorządowe mają do dyspozycji liczne instrumenty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania, w tym zwłaszcza finansowe wspieranie określonych przedsięwzięć, sporządzanie miejscowych planów przestrzennego zagospodarowania miasta, inspirowanie działań niezależnych podmiotów społecznych, gospodarczych i politycznych (np.

instytucji biznesowych), stymulowanie powstawania zrzeszeń publiczno-prywatnych, informowanie środowisk, opinii publicznej, władz państwowych itp. o swoich zamiarach i wpływanie na regionalną politykę kulturalną.

Zakłada się, że zadania określone w Programie ochrony zabytków dla Gminy Ostrów Lubelski będą realizowane w wyniku podjęcia następujących działań:

A/ współpracy władz miasta z ministerstwem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z wojewódzkim konserwatorem zabytków, diecezją, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych;

B/ własnych działań władz miasta:

a/ tworzenia prawa miejscowego;

b/ finansowanie instytucji kultury, dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością lub użytkowanych przez gminę - miasto;

c/ realizacja projektów i programów miejscowych;

d/ inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.;

e/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytet 7.1.A - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju

społeczno-gospodarczego gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;

- liczba wniosków złożonych do budżetu o dofinansowanie prac przy zabytku;

- liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków oraz kwota przyznana na dofinansowanie prac przy zabytku;

- liczba zweryfikowanych kart adresowych GEZ;

- liczba wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do rozbiórki.

Priorytet 7.1.B - Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu

tożsamości kulturowej mieszkańców gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi - liczba złożonych wniosków, liczba zleconych zadań, liczba uczestników, wysokość przeznaczonej kwoty;

- liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Z uwagi, iż program opieki nad zabytkami jest swoistym zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz terenu, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponuje gmina. Należy zatem przyjąć, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w programie, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu Gminy Ostrów Lubelski, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” –
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz wymiany kulturalnej” –
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych <https://www.bgk.pl/polski-lad/>
- Informacje dotyczące programów operacyjnych Interreg
- <https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/programy-interreg-2021-2027/prace-nad-programami-interreg-2021-2027/>
- Informacje dotyczące programów operacyjnych, w szczególności Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/fundusze-dla-regionow/>
- Informacje dotyczące wspólnej polityki Rolnej WPR 2021-2027 –
<https://ksow.pl/programy/wpr-2021-2027>
- Informacje dotyczące programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)– <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/fers/>
- Informacje dotyczące programu operacyjnego Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)
- <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/ofunduszach/fundusze-2021-2027/feniks>
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych”
– www.funduszngo.pl

- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym – www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php
- Inne

Tu należy podnieść niezwykle ważną kwestię jaką jest finansowanie prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi obiektów sakralnych, które w znacznym stopniu jest pokrywane ze środków unijnych. Prace przy obiektach tego typu można także finansować ze środków budżetu państwa. Istnieje także możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych, przyznawanych przez Fundusz Kościelny, którego jednym z zasadniczych celów jest dofinansowywanie remontów i konserwacji; obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, w tym podstawowe prace zabezpieczające obiekt.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania konserwacji zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Aktualizacja programu

W miarę realizacji zadań i poszczególnych projektów może nastąpić naturalna potrzeba aktualizacji czteroletniego programu ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami dla miasta Ostrów Lubelski. Przyczyny takich zmian wiązać się mogą z nowymi wymogami formalnymi dotyczącymi programu, dostosowania go do ujawnionych w trakcie realizacji programu nowych zamierzeń właścicieli zabytków lub pojawienia się nowych możliwości prawnych. W związku z tym program może być aktualizowany odrębnie dla poszczególnych zadań, obejmując zmiany w ich zakresie lub może być poszerzany o nowe zadania, wynikające z bieżących potrzeb. Zmiany programu winny być opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie i zatwierdzane uchwałami Rady Miasta.